

2012-12-13

Ert diarienummer: 62-2012:160

Skolverket

106 20 Stockholm

Vårt diarienummer: 1379/2012

Ansvarig handläggare: Jenny Ek, jenny.ek@sdr.org

Remissvar på *allmänna råd med kommentarer till arbetet med åtgärdsprogram för elever i behov av särskilt stöd*

Sveriges Dövas Riksförbund, SDR och Förbundet Sveriges Dövblinda, FSDB lämnar härmed gemensamt remissvar på förslag till allmänna råd avsedda att ingå i Skolverkets författningssamling (SKOLFS), tillika råd till arbetet med åtgärdsprogram till elever med särskilda behov.

SDR och FSDB ställer sig också i allt väsentligt bakom de synpunkter som Hörselskadades Riksförbund, lämnar.

SDRs och FSDBs intressepolitiska arbete för förskola och skola utgår från barnets livskvalité i ett livslångt perspektiv och med FNs konvention om de mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning, FNs barnkonvention samt språklagen som grund. Den enskildes tillgång till fungerande språk är en av de mänskliga rättigheterna. Barnens rätt till språk uppmärksammas särskilt i konventionen om barnets rättigheter.

I Skolverkets allmänna råd saknar vi dock referenser till Språklagen och FN:s konvention om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning. I Språklagen (2009:600) anges följande:

§9 Det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja det svenska teckenspråket.

§14:2 ... den som är döv eller hörselskadad och den som av andra skäl har behov av teckenspråk ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket.

Enligt FNs konvention ska undervisning erbjudas på de mest ändamålsenliga språken, formerna och medlen för kommunikation och i miljöer som maximerar kunskapsrelaterad och social utveckling. Eleverna ska kunna vara fullt delaktiga i skolan och ges möjlighet att utveckla flera språk inklusive svenskt teckenspråk.

Vikten av tvåspråkighet

Både SDR och FSDB förespråkar valfrihet och delaktighet som döva, hörselskadade och personer med dövblindhet erhåller genom att ha fått tvåspråkighet. Tvåspråkighet för oss innebär att man behärskar både svenskt teckenspråk och svenska (i både talad och skriven form). För personer med dövblindhet innebär det även punktskrift och taktilt teckenspråk.

Omkring 95 % av döva och hörselskadade barn med eller utan hörselhjälpmedel har hörande föräldrar. Det råder en brist på information till föräldrar om hur det är att växa upp och leva som döv eller hörselskadad, men ändå förväntas det att föräldrarna har fått förutsättningarna för att kunna fatta beslut för sina barns bästa i just den livssituationen. Föräldrarna ställs inför komplicerade beslut som kan vara avgörande för hur livet kommer att gestalta sig för barnet. De flesta hörande föräldrar väljer att låta barnet få cochleaimplantat, i hopp om att barnet ska bli hörande eller nästan hörande. Hur det blir just för det enskilda barnet går knappast att förutspå. Att vissa har eller kommer att få viss hörsel genom cochleaimplantat eller hörapparat minskar inte behovet av att behärska svenskt teckenspråk **också**.

Det finns många hörselskadade, döva och personer med dövblindhet som idag i vuxen ålder känner sig berövade ett språk för att deras föräldrar och lärare inte ansåg att eleverna som barn behövde teckenspråk. Hörselskadan kan med tiden försämrans så att personen senare i livet kan komma att få *behov* av teckenspråk. Den hörselskadade kommer med största säkerhet att hamna i situationer där teckenspråk hade varit bra att kunna. Eleven kan komma att utveckla ett större behov av teckenspråk i takt med hur svårighetsgraden i studierna ökar. Det här handlar också om elevens hela skolsituation inklusive kunskapsmål. Många hörselskadade upptäcker vid gymnasie- eller universitetsstudierna att deras hörsel inte räcker för att kunna hänga med i studierna, med risk för dåliga studieresultat som följd. Att då använda teckenspråkstolk vid studierna är otänkbart om studenterna inte fått lära sig teckenspråk tidigare och behärskar det. Det är därför viktigt att eleverna får tillgång till både svenska (både i talad och skriven form) och svenskt teckenspråk tidigt, för att själv framöver få bestämma vilket språk som fungerar bäst i olika situationer. **Det är valfrihet, delaktighet och tvåspråkighet på riktigt!**

Vår målgrupp och val av skolform påverkar

Vårt remissvar handlar om två skilda skolformer. – den ena handlar om specialskolan och den andra om andra skolor i olika skolformer. Idag går en del döva och hörselskadade andra skolor än specialskolan, därför vill vi beröra elever i både specialskolan och andra skolor eftersom de olika miljöerna och normerna i de skolorna ger eleverna olika förutsättningar till att uppnå kunskapsmålen. Våra berörda målgrupper, av denna remiss, kan beskrivas som två grupper. Den ena är döva och hörselskadade teckenspråkiga elever som antingen går i skolor som har teckenspråkiga miljöer. Den andra är elever med hörselnedsättning i andra skolor som har undervisning med hörselklasser med en viss tillgång till tvåspråkighet samt individualplacerade elever utan tillgång till teckenspråkskompetens – och miljö. Även elever med förvärvad eller progredierande dövblindhet går i olika skolformer och ingår i den gemensamma målgruppen. Här vill vi särskilt kommentera huruvida relationen mellan åtgärdsprogram och teckenspråk kan påverkas, beroende på skolform och insatser.

Döva och hörselskadade teckenspråkiga elever som går i specialskolan eller andra skolor som har teckenspråkiga miljöer

Teckenspråksmiljö

En teckenspråkig skolmiljö förutsätter att flera använder svenskt teckenspråk, både i och utanför klassrummet, på raster, fritid och i kontakter med övrig personal på skolan. En teckenspråkig miljö kan bara uppstå om tillräckligt många elever, lärare, och övrig personal – oavsett döv, hörselskadad eller hörande – har en positiv inställning till kommunikation på teckenspråk. På så sätt blir de vuxna goda förebilder för eleverna, vilket är av största värde i ett livsperspektiv. Att skapa och upprätthålla en teckenspråkig miljö är extra viktigt i de skolor där döva och hörselskadade som är individuellt placerade eller går integrerat med hörande elever.

I en sådan miljö uppstår behovet av åtgärdsprogram för en teckenspråkig elev beroende på andra faktorer som inte beror på hörselnedsättningen, t ex läs- och skrivsvårigheter. En utredning förutsätter då inte endast kompetens om läs- och skrivsvårigheter utan också en kompetens om vad en sådan svårighet kombinerat med hörselnedsättning innebär. Det förutsätter förstås också en genuin teckenspråkskompetens för att kunna göra en rättsäker bedömning och utforma ett lämpligt åtgärdsprogram.

Elever med hörselnedsättning i andra skolor som har undervisning med hörselklasser med en viss tillgång till tvåspråkighet eller individual-placerade elever utan tillgång till teckenspråkskompetens – och miljö

Teckenspråk som ämne

I *Med rätt att välja* (SOU 2011:30) föreslås det att:

En elev i grundskolan och grundsärskolan som har behov av teckenspråk ska erbjudas ämnet teckenspråk vid språkval och modersmålsundervisning på lika villkor i skolförfattningarna som de nationella minoritetsspråken.

Vi är positiva till det förslaget men ställer oss undrande över att det måste konstateras ett behov för att eleverna ska erbjuda teckenspråk som ämne. Är ett konstaterat behov detsamma som behov av särskilt stöd? I sådana fall går det stick i stäv med Språklagens intentioner som menar att *ALLA ska ges möjlighet ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket*¹. Den uppenbara risken är att de som kan ha störst nytta av teckenspråk måste genomgå en utredning för bekräfta ett konkret behov av teckenspråk till skillnad från alla andra som av intresse kan läsa teckenspråk för hörande. Är ett sådant val ett uttryck för ett behov av särskilt stöd?

SDR och FSDB anser att elevens och elevens föräldrars intresse och vilja för teckenspråk, i så fall, ska tolkas som ett behov. Om de då nekas (och inget åtgärdsprogram utformas) ska beslutet vara överklagbart. I detta perspektiv anser vi skollagen ska tolkas så att åtgärdsprogram även måste göras för de elever som uppnår kunskapskraven men uppvisar andra svårigheter i skolsituationen.

---

¹ Språklagen 14 §

Alternativa visuella kommunikationsformer

Det allmänna, i det här fallet alltså skolan, måste säkerställa att alla döva, hörselskadade elever och elever med dövblindhet får utveckla svenska och svenskt teckenspråk som komplement till varandra samt punktskrift och taktilt teckenspråk. Dock saknas det kompetens i skolorna om tvåspråkighet och svenskt teckenspråk samt skillnaden jämfört med alternativ kommunikation såsom tecken som stöd, AKK och TAKK.

För att göra en rättsäker bedömning och utforma åtgärdsprogram som innefattar svenskt teckenspråk eller alternativa visuella kommunikationsformer krävs det en korrekt kompetens. I skolorna råder det alltför stor förvirring om skillnaderna mellan teckenspråk och alternativa kommunikationsformer. Här följer därför några definitioner av dessa former:

Tecken som stöd (TSS) och Tecken som Alternativ och Kompletterande Kommunikation (TAKK) är två olika begrepp för att förstärka språket med tecken. Målgrupp, syfte och behov av kompetens hos den som lär ut skiljer sig åt.

TSS används främst för vuxna med hörselproblem. Personer som blir döva eller hörselskadade i vuxen ålder har ett fungerande tal som de fortsätter att använda. Däremot har de fått svårt att höra vad andra säger vilket skapar problem i kommunikationen. TSS är till för att underlätta kommunikationen för dessa personer. TSS används också för barn och ungdomar med hörselnedsättningar och med cochleaimplantat.

TAKK är ett nationellt etablerat begrepp. TAKK är mycket mer än att stödja tecken till talet, det är en metod för att bygga och komplettera språk och ska ges anpassat efter individens nivå. Alternativ till TAKK är andra AKK-former. Personer som behöver TAKK tillhör en stor och heterogen målgrupp. Metoden används utifrån vissa grundläggande teorier. Teckenkommunikation, Tecken till tal, tecken och samtidigt tal, teckenspråk och stödtecken är begrepp som använts synonymt med begreppet TAKK vilket har lett till oklarhet.²

Elevassistenter och tolkar

Det finns döva och hörselskadade elever som har extra resurser i skolan i form av elevassistenter/teckenspråkstolkar i skolan för att de behöver svenskt teckenspråk. Assistanterna återger på teckenspråk det som sägs i klassrummet när eleven inte hänger med. Men det är inte synonymt med en teckenspråkstolk, som genomgått en utbildning i teckenspråk och tolkning. Det är nu nödvändigt med en kartläggning som ska belysa i vilken omfattning döva och hörselskadade elever i grund- och gymnasieskolan har assistenter och teckenspråkstolkar, vilken kompetens assistenterna och tolkarna har samt elevernas upplevelse av sin skolsituation, hur assistenter/tolkar kan påverka elevernas studier och sociala samspel.

SDR och FSDB kräver att elevassistenter till döva och hörselskadade har en dokumenterad och formell utbildning i svenskt teckenspråk, i annat fall kan elevens kunskapsinhämtning bli hämnad och eleven får det svårare att nå kunskapsmålen. Därmed går elevens rätt till en likvärdig utbildning om intet. Har eleven dessutom en synnedsättning ska assistenten även ha kompetens om vad en sådan funktionsnedsättning innebär i kombination med hörselnedsättning. Dessa kompetenser ska vara en självklarhet i rekryteringen av elevassistenter som ska jobba med döva, hörselskadade elever och elever med dövblindhet.

---

² www.spsm.se

Deltidsstudier

SDR och FSDB anser vidare att införandet av deltidstudier, som föreslås i betänkandet *Med rätt att välja* (SOU 2011:30) tyder på att ingen av de skolformerna fungerar optimalt för elever som är döva och hörselskadade, då ingen av skolformerna kan tillgodose elevernas behov fullt ut. Vi framförde i vårt remissvar till *Med rätt att välja* (SOU 2011:30) att vi nu ser en uppenbar risk att deltidstudier, för att få en teckenspråksmiljö, kan komma att anses vara ett särskilt stöd. Vi betonade även detta i vårt remissvar på *Utredningen om sekretess för uppgifter i skolväsendet och vissa andra utbildningsformer och verksamheter* att det är förenat med risker att förutsätta en samverkan om man inte tydliggör vilken skola som tar det yttersta ansvaret för deltidselevernas IUP och åtgärdsprogram när eleverna har två skolor och två olika lärar- och skolhälsovårdsteam. Hur ska eleverna garanteras att IUP och åtgärdsprogram är korrekt och likvärdigt gjorda när elevens skolgång är förlagd på två olika skolor? Det gäller förstås också när eleverna i fråga vill byta skola och dokumenten ska förmedlas till den nya skolan. Det krävs en utomordentlig samverkan mellan skolorna, berörda lärare och elevernas målsmän, för att elevernas integritet ska säkras och studiero tryggas. Men framför allt en kompetens om tvåspråkighet d.v.s. båda språken – svenskt teckenspråk och svenska – för att försäkra eleverna den utbildning som de har rätt till.

Skolverket skriver bl.a. att elevens skolsituation ska kartläggas med hänsyn till omständigheter på individ-, grupp- och skolnivå. SPSM betonar att det också ska omfattas organisationsnivå. Något som kan påverka våra målgruppers situation. Åtgärdsprogram betonas vara individuellt. Det är okej så länge det handlar om visuella kommunikationsformer som särskilt stöd. Men när det gäller svenskt teckenspråk handlar det om något annat, d.v.s. på alla nivåer vilka insatser kan göras för att kunna skapa en teckenspråksmiljö. Vi ställer oss undrande till hur åtgärdsprogrammen och beslut om särskilt stöd påverkar insatser i form av svenskt teckenspråk och skapande av en teckenspråksmiljö. Det är avgörande att föräldrar och skolan ser elevernas behov i ett livsperspektiv och har kompetens samt förståelse för olika insatser och konsekvenserna av desamma.

Avslutningsvis

Vi betonar särskilt 2 kap. 25 § i skollagen som säger att ”elevhälsan främst ska vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas”. Många hörselskadade vittnar om en trötthet efter sina skoldagar då de får anstränga sig mer än sina klasskamrater för att höra och uppfatta allt som sägs i klassrummet. Det har för flera av dem varit en befrielse att lära sig svenskt teckenspråk och använda sin tvåspråkighet i skolan och lärandemiljön. En indikator på sådan trötthet kan te sig genom att eleverna avstår från fritidsaktiviteter, lägger sig (för) tidigt på kvällarna och inte orkar umgås med kompisar efter skoldagarna. Det förutsätter en kompetens för att kunna fånga upp sådana signaler och tillvarata elevernas psykosociala hälsa – och inte endast stirra sig blind på elevernas måluppfyllelse.

Skollagen säger också att varje elev ska ges stöd och stimulans att utvecklas så långt som möjligt och att nå kunskapsmålen. Vi anser att det är ett missförhållande om elever med behov av svenskt teckenspråk nekas eller på grund av okunskap inte erhåller teckenspråk och teckenspråkig undervisning i skolan.

Det finns i skolorna alltför många frågetecken om och när svenskt teckenspråk kan anses vara särskilt stöd eller ett fullvärdigt språk. Krävs det ett åtgärdsprogram för att eleven i fråga ska få möjlighet att utveckla sitt teckenspråk eller räcker det med IUP? Det värsta som kan hända är att eleven endast får enstaka tecken som en specialpedagogisk stödåtgärd till talad svenska

bara för att kunna hänga med i undervisningen och ingen möjlighet till spontan kommunikation på teckenspråk med andra. Svenskt teckenspråk kan endast användas som språk när eleven vistas i en teckenspråkig skolmiljö. Det krävs en spetskompetens i båda språken – svenskt teckenspråk och svenska – för att kunna se elevernas behov av teckenspråk, på vilket sätt skolan kan (eller inte kan) tillgodose detta behov, hur eleven ska erbjudas tvåspråkighet genom att ha svenskt teckenspråk som ämne samt hur elevens studieresultat kan förbättras för att lättare nå kunskapsmålen om eleven får tillgång till teckenspråkstolk i undervisningen. Denna kompetens måste finnas i utredningsarbetet och under utformningen av åtgärdsprogram samt uppföljningen av det. Vi tvivlar på att en sådan kompetens finns på Sveriges skolor idag. Det är därför mycket viktigt att det finns en öppning för att ta in flera aktörer som också kan omfatta skol- och organisationsnivå. SDR och FSDB anser också att elevens och elevens föräldrars intresse och vilja för svenskt teckenspråk ska tolkas som ett behov. Om de i så fall nekas ska beslutet vara överklagbart.

SDR och FSDB betonar att det allmänna, i detta fall skolan, ska se svenskt teckenspråk som ett fullvärdigt språk. Därför behövs klarhet på vilka grunder elever bedöms ha behov av särskilt stöd i form av alternativa visuella kommunikationssätt och på vilka premisser ska skolan göra flerspråkiga insatser där svenskt teckenspråk och utvecklande av en teckenspråksmiljö innefattas? Skolan har ett stort ansvar för att främja och utveckla det svenska teckenspråket. Var finns annars den optimala platsen för att inhämta ny kunskap, utveckla en tvåspråkighet bestående av svenskt teckenspråk (både visuellt och taktilt) och svenska (både talad och skriven) för att kunna planera sin framtida utbildning och bereda sig för livet som vuxen?

Med vänlig hälsning

Ragnar Veer
Förbundsordförande
Sveriges Dövas Riksförbund

Pontus Degsell
Förbundsordförande
Förbundet Sveriges Dövblinda